

VINS, AIGUARDENTS I CAVES.

La comercialització de la producció vinícola catalana (segles XVIII-XXI)

Josep Colomé-Ferrer, Jordi Planas
i Raimon Soler-Becerro (coords.)

Tarragona, Vilafranca, 2022

TAULA

INTRODUCCIÓ.....	9
<i>Josep Colomé-Ferrer, Jordi Planas i Raimon Soler-Becerro</i>	
EL COMERÇ I EL CONSUM DEL VI A LA CATALUNYA NORD-OCCIDENTAL: LA CONCA DE TREMP, PROVEÏDORA DEL PIRINEU	23
<i>Xavier Tarraubella i Mirabet, Laureà Pagarolas i Sabaté</i>	
1. Introducció: la Conca de Tremp, terra de vinya i vi	25
2. La manca de vies de comunicació: un aïllament secular	27
3. Els antecedents: el comerç del vi a l'època medieval	32
4. El comerç del vi a l'edat moderna, segles XVI-XVIII	33
5. El comerç del vi a l'època contemporània, segles XIX i XX	37
6. L'aiguardent: el comerç d'un derivat privilegiat	43
7. Conclusions	46
SOCIETATS MERCANTILS EN EL NEGOCI DEL VI I L'AIGUARDENT A BARCELONA EN EL SEGLE XVIII	49
<i>Lídia Torra Fernández</i>	
1. Introducció	51
2. La taverna dels Massadas-Estrader-Camps	53
3. La taverna dels Bruguera-Pera-Gros	56
4. Les tavernes dels Blasi-Vacca i dels Salvana-Sala	59
5. Negociants i taverners milanesos a Barcelona	61
6. Conclusions	65
LA CATALUNYA AIGUARDENTERA EN EL SEGLE XIX: CANVI TÈCNIC I XARXES COMERCIALS	67
<i>Josep Colomé-Ferrer, Llorenç Ferrer-Alòs</i>	
1. Introducció: canvi tècnic i transformació del sector aiguardenter	69
2. Vi i aiguardent: Tarragona, empori vinícola a la Mediterrània del segle XIX ..	72
3. Les xarxes territorials i la captació de l'excedent de vi i aiguardent	79
4. Crisi del sector aiguardenter a finals del segle XIX	92
5. Conclusions	97
Apèndix 1. Sortides de vi i aiguardent pel port de Tarragona (1885)	99
Apèndix 2. Empreses exportadores de productes vínics a la província de Tarragona i mercats de destí de les exportacions, 1884	101

LES SPANISCHE WEINHALLE: LA XARXA COMERCIAL CATALANA DE VENDA DE VI A ALEMANYA I SUÏSSA (1860-1939)103

Miquel Gutiérrez-Poch

1. Introducció	105
2. Els mercats alemany i suís del vi: una sortida a la crisi finisecular	105
3. Les <i>Spanische Weinhalle</i> : cellers, tavernes i magatzems	110
4. El funcionament de les <i>Spanische Weinhalle</i>	115
5. Els tipus i els orígens dels vins	122
6. La baula de la xarxa a peu de cep: els majoristes	125
7. Conclusions	127
Apèndixs	129
Abreviatures (arxius)	138

LA PROTECCIÓ DEL VI D'ALELLA ABANS DE LA DENOMINACIÓ D'ORIGEN: EL SINDICAT ALELLA VINÍCOLA (1906-1936)139

Jordi Planas, Samuel Garrido

1. Introducció	141
2. La crisi dels vins d'Alella i la fundació del Sindicat Alella Vinícola	145
3. El grup dirigent i els cooperativistes	149
4. La producció i comercialització dels vins	155
5. Una cooperativa precursora de la Denominació d'Origen Alella	162
6. Conclusió	167

INTERCOOPERACIÓ? LA RELACIÓ ENTRE LES COOPERATIVES DE CONSUM I DE PRODUCCIÓ VITIVINÍCOLA EN LA COMERCIALIZACIÓ DEL VI A CATALUNYA DURANT EL SEGLE XX169

Francisco J. Medina-Albaladejo

1. Introducció	171
2. El cooperativisme a Catalunya	172
3. Les cooperatives de consum i la comercialització del vi	175
4. Model de comercialització dels cellers cooperatius	182
5. Intercooperació, associacions i ideologia	187
6. Conclusions	192

LA INDÚSTRIA VINÍCOLA CATALANA EN EL LLARG CICLE DEL VI COMÚ, 1865-1996. UNA VISIÓ DE CONJUNT195

Raimon Soler-Becerro

1. Introducció	197
2. Una indústria vinícola?	198
3. Fonts i metodologia	203
4. La indústria vinícola catalana del segle XIX abans de la fil·loxera	205

5. Crisis i represes: de l'inici de segle xx a la postguerra	208
6. La gran transformació de la indústria vinícola	212
7. Conclusió.	215
LA PRODUCCIÓ DE CAVA I EL COMERÇ INTERNACIONAL (1850-2015)	229
<i>Marc Badia-Miró, Pablo Delgado, Vicente Pinilla</i>	
1. Introducció	231
2. El sorgiment de la indústria del vi escumós i la conquesta del mercat nacional, 1850-1940.	232
3. Evolució del comerç de vi escumós, 1940-1990.	239
4. El comerç exterior de vi escumós des de 1990 fins a l'actualitat.	248
5. Conclusions.	252
LA CONSOLIDACIÓ DE LA REVOLUCIÓ VITIVINÍCOLA DEL PRIORAT	
AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XXI	255
<i>Miquel-Àngel Bové-Sans</i>	
1. Introducció	257
2. Evolució històrica del sector vitivinícola del Priorat	259
3. La recuperació i el boom del Priorat	263
4. L'enoturisme: L'atracció pel vi i el seu territori	273
5. Conclusions.	280
BIBLIOGRAFIA.	283
AUTORS	305

INTRODUCCIÓ

*Josep Colomé-Ferrer, Jordi Planas
i Raimon Soler-Becerro*

Departament d'Història Econòmica, Política i Economia Mundial
i Centre d'Estudis Antoni de Capmany d'Economia
i Història Econòmica, Universitat de Barcelona

L'origen d'aquest llibre es troba en unes jornades d'estudi sobre la *Producció i comercialització de vins i aiguardents a Catalunya*, que es van celebrar a la Universitat de Barcelona els dies 23 i 24 de gener de 2020. A la vintena de participants en aquelles jornades ens aplegava naturalment l'interès per aquella temàtica, però també l'estima i l'admiració pel jove investigador Francesc Valls Junyent (1966-2017), el traspàs del qual ens deixà a tots consternats. Les jornades es van organitzar precisament com un homenatge pòstum al nostre company i amic, amb la idea de reunir els investigadors que aleshores treballaven sobre un dels temes que més van interessar a l'enyorat Francesc Valls i sobre els quals va fer aportacions de gran valor.

Home inquiet i estretament vinculat a la seva terra (els Hostalets de Pierola, a l'àrea vitícola de la comarca de l'Anoia) i al seu país (Catalunya), al llarg d'una brillant carrera acadèmica que va quedar truncada massa aviat, en Francesc Valls va signar —ell sol i també en col·laboració amb altres historiadors— una obra àmplia i diversa, que va des del primerenc interès pel món dels arxius¹ i per la història política² fins als orígens i característiques de la industrialització a Catalunya.³ La major part de la seva producció, però, se centra en l'anàlisi de l'evolució del sector vitivinícola català, des de finals del segle XVII fins ben entrat el segle XX. En aquest àmbit, observant la seva tasca

1 VALLS-JUNYENT (1985).

2 VALLS-JUNYENT (1987).

3 SÁNCHEZ i VALLS-JUNYENT (2015).

investigadora podem identificar quatre línies específiques de recerca: la cronologia del procés d'especialització vitícola català; el paper que va jugar el sector aiguardenter en aquesta expansió vitivinícola; el moviment rabassaire i la conflictivitat social agrària i, finalment, els orígens del sector dels vins escumosos. Totes quatre temàtiques estan presents —en major o menor mesura— en el volum que presentem aquí.

Sobre la primera d'elles, cal destacar un primer treball,⁴ que s'interrogava pels factors que explicaven l'acceleració del procés d'especialització vitícola que va tenir lloc a Catalunya una vegada finalitzades les guerres napoleòniques. Dos anys més tard, fruit de la seva tesi de llicenciatura, Francesc Valls publicava un voluminós treball⁵ on destacava els orígens setcentistes del procés d'especialització vitícola a les terres de l'Anoia, posant en relleu el paper que en aquest procés hi havia jugat el contracte de rabassa morta i l'estreta relació existent entre expansió vitícola i creixement de la població, que seria objecte d'atenció uns anys més tard en un article dedicat específicament a les conseqüències demogràfiques de la fil·loxera.⁶ Seguint en aquesta línia, presentà, també en un article amb coautoria, una nova sèrie de preus de vi a Catalunya entre els anys 1680 i 1935, que permetia una millor comprensió de l'evolució del sector vitivinícola.⁷ I finalment, en la introducció del llibre *Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya* oferia una visió panoràmica dels tres cicles de l'economia vitivinícola catalana entre el segle XVII i el segle XX: el vinculat a les exportacions d'aiguardent durant els segles XVII i XVIII, la substitució de l'aiguardent per les exportacions de vi comú al llarg del segle XIX i l'aposta per una producció vínica de qualitat a partir de la segona meitat del segle XX, una vegada superada una llarga crisi en el sector, que va tenir una primera manifestació en l'elaboració dels vins escumosos.⁸

Seguint el camí desbrossat per Jaume Torras,⁹ Francesc Valls va dedicar una part preeminent de la seva recerca a l'estudi de l'anomenat cicle de l'aiguardent, amb diversos treballs,¹⁰ però sobretot amb la seva tesi doctoral que donà lloc a un llibre de gran volada,¹¹ una obra d'obligada referència per l'estudi dels orígens moderns del procés d'especialització vitivinícola i la gènesi de la industrialització catalana, que atenent a la seva importància se n'ha publicat recentment una traducció al castellà.¹² En el llibre presenta un model de relacions exteriors al servei de la indústria en el qual les expor-

4 COLOMÉ i VALLS-JUNYENT (1994).

5 VALLS-JUNYENT (1996).

6 COLOMÉ i VALLS-JUNYENT (2012).

7 COLOMÉ, GARCIA, PLANAS i VALLS-JUNYENT (2013).

8 COLOMÉ, PLANAS i VALLS-JUNYENT (2015).

9 TORRAS (1976), (1994) i (1996).

10 VALLS-JUNYENT (2001a), (2003a), (2003b) i (2015); GRAU PUJOL i VALLS-JUNYENT (2015).

11 VALLS-JUNYENT (2004a),

12 VALLS-JUNYENT (2020).

tacions d'aiguardent cap els mercats del nord d'Europa hi va jugar un paper determinant, i descriu detalladament els orígens d'aquest comerç atlàntic, amb l'assentament de comerciants holandesos i anglesos a Catalunya (especialment a Reus), així com la participació de les grans companyies comercials amb seu a Barcelona. Aquest model, basat en els baixos costos de producció de l'aiguardent català i uns preus competitius en els mercats del nord d'Europa, es complementava amb les importacions de teixits, especialment holandesos, i de bacallà. Valls demostrava com la crisi de finals de segle XVIII i primers anys del XIX va suposar una profunda transformació de les relacions exteriors del comerç català, que a partir d'aquell moment es va orientar cap els mercats americans, on l'exportació de vi comú i la importació de cotó van esdevenir els eixos sobre els que giraria bona part de l'economia catalana del XIX.

Com a bon historiador econòmic, de la mateixa manera que va estudiar les estructures comercials i el paper del sector aiguardenter en el creixement econòmic de la Catalunya del segle XVIII, Francesc Valls també va analitzar els factors estructurals i socials que van fer possible el procés d'especialització vitivinícola català. El paper del contracte de rabassa morta en l'expansió vitícola catalana va ser objecte de la seva atenció preferent,¹³ així com també la fil·loxera¹⁴ i el conflicte rabassaire i el moviment associatiu agrari.¹⁵

El quart àmbit que destacàvem, el dels orígens de la producció de vins escumosos, era fins a la publicació dels seus treballs encara poc estudiat per la historiografia catalana.¹⁶ El darrer d'aquests treballs el va escriure fent un gran esforç en els últims mesos de la seva vida. Al llarg d'un total de 53 pàgines, hi explica la relació que de jove va establir Manuel Raventós amb la família De Muller, que el van introduir en el món de la Champagne. Es refereix als viatges de Raventós a Reims i Épernay; als seus contactes amb empresaris importants en aquell sector, com Henri Abelé; al procés de transferència tecnològica per tal de poder elaborar vins escumosos naturals amb les tècniques utilitzades a la Champagne i als primers intents de crear una xarxa comercial per vendre el seu xampany.

Aquest darrer treball és un clar exemple de les característiques que definien en Francesc Valls com un historiador exemplar, que fonamentava la seva recerca en el coneixement dels arxius i treball minuciós de les fonts documentals, que tenia molt present la funció social de la història i que, defugint modes que s'han imposat en el món acadèmic, gaudia publicant tant en revistes acadèmiques com en revistes locals. Un historiador, en definitiva, que estimava i treballava pel seu país i la seva gent.

13 VALLS-JUNYENT (1997a) i (1997b).

14 BADIA-MIRÓ, TELLO, VALLS-JUNYENT i GARRABOU (2010).

15 PLANAS i VALLS-JUNYENT (2011a), (2011b) i (2012); COLOMÉ, PLANAS, SOLER-BECERRO i VALLS-JUNYENT (2018).

16 VALLS-JUNYENT (2003c), (2004b), (2007), (2011) i (2017).

Els treballs reunits en aquest llibre tenen com a objectiu continuar —amb enfocaments i perspectives diverses— la tasca endegada per Francesc Valls sobre l'elaboració i la comercialització dels productes vínics catalans. Són tots treballs originals que van presentar-se de forma preliminar en aquelles jornades d'estudi de l'any 2020 i que s'han reelaborat posteriorment per conformar aquest volum. Es tracta sempre d'aportacions inèdites que, presentades conjuntament, constitueixen un balanç dels treballs que s'han portat a terme en els darrers anys sobre la comercialització vinícola catalana i que, malgrat la seva diversitat, permeten resseguir l'evolució del sector vitivinícola català des del segle XVIII fins a l'actualitat.

El primer treball, a càrrec de Xavier Tarraubella i Laureà Pagarolas, explica el paper de la Conca de Tremp com a proveïdora de productes vínics del Pirineu. Per explicar aquesta funció en el comerç i el consum de vi en la Catalunya nord-occidental, es remunten a l'època medieval, tot i que fou a partir de mitjan segle XVII i en el XVIII que es produí la intensificació progressiva del conreu de la vinya i el seu moment àlgid tingué lloc en el segle XIX. Llorenç Ferrer ja va mostrar la importància que la demanda de vins i aiguardents procedent de la Catalunya central i del Prepirineu va tenir en el progrés de la viticultura en la comarca del Bages al llarg del segle XVIII.¹⁷ En la mateixa línia, Tarraubella i Pagarolas analitzen l'evolució del sector vitivinícola a la Conca de Tremp, destacant el fet que les deficientes vies de comunicació van allunyar la producció d'aquella comarca dels mercats de la Catalunya interior i prelitoral o dels comerciants de Barcelona i el litoral català. Destaquen, per tant, la importància que en els segles XVIII i XIX va tenir el mercat interior a l'hora d'explicar l'avenç de la vinya en algunes comarques allunyades dels circuits comercials del litoral i prelitoral català.

A partir de la segona meitat del segle XVIII el sector vitivinícola de la Conca de Tremp es va orientar vers els mercats de muntanya de les valls de Capdella i de Manyanet al Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, la Ribagorça, la Vall d'Aran, la Cerdanya o Andorra. En el segle XIX la relació amb aquests mercats es va intensificar, al mateix temps que la construcció de la carretera d'Artesa a Tremp el 1880 permetia als productors de la Conca de Tremp accedir als mercats de la Catalunya interior i litoral, així com al mercat francès. D'aquesta manera, entre 1860 i 1890 es va produir un important creixement de la superfície vitícola.

Finalment, els autors també destaquen la importància de la producció d'aiguardent, amb alambins documentats a les primeres dècades del segle XVIII a Tremp i a Isona. Paral·lelament a l'expansió de la vinya, l'increment de la producció d'aiguardents a la Conca de Tremp fou especialment important entre les dècades de 1860 i 1890, fins que en els primers anys del segle XX la destrucció dels ceps provocada per la fil·loxera,

¹⁷ FERRER ALÒS (1987).